

Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi

Search for and Critique of Immortality in the History of Ideas and Modern Medicine

ŞAHİN EFİL
İnönü University

Received: 12.06.16 | Accepted: 28.06.16

Abstract: Human being has been reluctant to accept death and showed resistance against it throughout the history of ideas. Human being has somewhat been in the pursuit of immortality on the earth. This pursuit has maintained its presence and dynamism throughout the history. Today, this pursuit seems to have accelerated seriously along with the facilities of science and technology, particularly the modern medicine. These facilities have created a belief and a confidence of the possibility of the realization of immortality for some people to a degree which has never been experienced so far. In this sense, today, medicine is trying to realize the will to immortality which human being has been in the pursuit of with a great curiosity and faith throughout the history. In this study, firstly, the search for immortality in the history of ideas will be revealed along with examples, and then, search for immortality and the perception of death of modern medicine and the problems arising with this perception will be discussed. Lastly, the analysis, critique and evaluation of the efforts related with the search for immortality in modern science and medicine will be done in terms of philosophy of religion.

Keywords: Immortality, medicine, philosophy of religion, philosophy and God.

Giriş

Hemen belirtelim ki, modern tıpta var olduğunu düşündüğümüz ve burada söz konusu etmeye çalıştığımız “ölümsüzlük anlayışı” ve bu anlayışın sonucunda ortaya çıkan *ölümsüzlük arayışı*, insanın bu dünyada ölümsüz olmayı bir şekilde başararak orada sonsuza dek yaşayabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu bakımdan, bu anlayışın öldükten sonra ruhun ölümsüzlüğü ile herhangi bir ilgisi yoktur. Bilindiği gibi, ruhun ölümsüzlüğü, öldükten sonra insanın yokluğa karışmayacağına ve başka bir dünyada ebedi olarak yaşayacağına ilişkin genel kabul gören bir anlayışı dile getirmektedir. Bu anlayışın, felsefe tarihinde Platon’dan (Platon, 1997: 57b-118) beri pek çok filozof tarafından enine boyuna tartışıldığı ve hakkında çok sayıda felsefi eser kaleme alındığı bilinmektedir (İbn Sina, 2011: 1-46.; Gazali, 2009: 207.; Razi, 2002: 252-268.; Koç, 1991: Yasa, 2001). Bu iki anlayıştan birisi insanın bu dünyada bedensel olarak ölümsüzlüğünü veya biyolojik ölümsüzlüğü savunurken, diğeri ise, ruhun başka bir dünyada ölümsüzlüğünü ve asla yok olmayacağını savunmaktadır. Aslında her iki anlayış da genel olarak insanın ölümsüzlüğünü savunmasına rağmen yine de onlar tamamen birbirine ters görünen iki farklı anlayışı dile getirmektedirler.

Kanaatimizce, insanın ölümsüzlük arzusu, bugün sadece dinî, ahlâkî, teolojik, tıbbî, psikolojik ve kültürel olarak değil, felsefi açıdan da incelenmesi, üzerinde kafa yorulması ve tahlil edilmesi gereken oldukça önemli bir sorundur. Bunun neden önemli bir sorun olduğuna ilerde temas edilecektir. Bu yüzden, burada ölümsüzlüğü öne çıkaran ve ölüme karşı bir duruş sergileyen böyle bir anlayışın felsefi ve özellikle din felsefesi bağlamında ele alınmaya, açıklanmaya ve yorumlanmaya değer bir sorun olarak görünmektedir. Çünkü

Felsefi problemlerden birçoğunun, insanın önem verdiği konularla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Bu problemler şu veya bu şekilde her zaman mevcut olup, tekrar tekrar ele alınıp incelenmeyi gerektirir. Öte yandan, bunlar genellikle teolojik problemlerle iç içe geçmiş durumdadır... son derece karmaşık ve çok boyutluluk arz eden bazı problemleri her çağda o çağın daha ilerlemiş bilimsel bilgisi ve farklı boyutlar kazanmış dini ve ahlaki tecrübesinin ışığı altında yeniden ele alıp tartışma ihtiyacı olabilmektedir (Koç, 1991: 5).

Bugün, hemen her alanda insanlığın bilgi birikimi ve deneyimleri daha önce hiç olmadığı kadar artmış ve gelişme kaydetmiştir. Daha sonra dile getirileceği üzere, özellikle genetik mühendisliğinde, bilim ve teknolojiye kaydedilen gelişmelerin katkısı ve desteği ile tıpta bir yüzyıl öncesine göre olağanüstü denebilecek buluşların ve gelişmelerin meydana geldiği bilinmektedir. Bu gelişmeler, bilimsel ve tıbbi alanda ölümsüzlük arayışına ciddi bir ivme katmış ve meseleyi daha dinamik bir boyuta taşımış görünmektedir.

Ölümsüzlük arayışının mahiyetini anlayabilmek ve bu konuda çözümler yapabilmek için bu arayışın tarihi geçmişine gitmek ve ana hatlarıyla oraları deşifre etmek yararlı olacaktır. Şüphesiz ki, bu dünyada ölümsüz olma çabası, çağımıza özgü bir arayış olmayıp kadim kültür ve medeniyetlerde de insanın ölümsüzlüğüne ilişkin pek çok iz ve işaretin olduğu söylenebilir (Unamuno, 1986: 45-62). Nitekim bu anlayış ve arayış, masallara, edebiyata, kutsal metinlere, mitolojiye, destanlara ve kültüre bile konu olmuştur. Bunun en ilgi çekici örneklerinden birisini, tarihin en eski destanı olarak kabul edilen *Gılgamış Destanı*'nda görmek mümkündür. Kardeşinin ölümünden çok etkilenen ve ölümden korkmaya başlayan Gılgamış, ölümsüzlüğün sırrını öğrenmek için oldukça uzun ve ölümcül tehlikelerle dolu bir yolculuğa çıkmıştır. Yolculuk esnasında karşılaştığı tanrılar ona aradığı ölümsüzlüğü hiçbir yerde bulamayacağını, ölümün insana, ölümsüzlüğün ise tanrılara ait bir nitelik olduğunu söylemişlerdir. Buna rağmen, Gılgamış, ölümsüzlük arayışını sürdürmüş, yolculuk esnasında Utnapiştim'in tanrılarının arasına kabul edilen ve kendisine ölümsüzlük bahşedilen tek insan olduğunu öğrenmiştir. O, ölümsüzlüğü nasıl gerçekleştirdiğini öğrenmek için Utnapiştim'i aramaya koyulmuş ve sonunda onu bulmuştur. Gılgamış, ona tanrılarının arasına katılıp nasıl ölümsüz bir varlık olduğunu ve kendisinin ölümsüz bir hayatı nasıl elde edebileceğini sormuştur. Utnapiştim ise, bu soruya ölümsüzlüğün insanlara değil, tanrılara ait bir nitelik olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. (Sandars, 1973: 102-111.; Kaku, 2016: 157-58.; Hentsch, 2010). Eski Türk kültüründe de ölümsüzlük arayışına ilişkin izler ve örnekler bulmak mümkündür. Nitekim Cengiz Han'ın hayatı boyunca ölümsüzlük iksirini bulmaya çalıştığı ve böyle bir arzuyla yanıp tutuştuğu dile getirilmektedir. O, dönemin önde gelen bir bilgesine ölümsüzlük iksirinin olup olmadığını sormuş,

bilge de, ona böyle bir şeyin olmadığını söylemiştir. (Roux, 1999: 27-68) Yine, İslam öncesi Arap şiirinde putperest bedevilerin bu dünyada oldukça uzun bir süre veya sonsuza dek yaşama arzusundan söz edilmektedir. Hatta onlar, bu dünyada kendilerini ölümsüz kılacak bir şey bulamadıkları takdirde yaptıkları bütün işlerin ve kazandıkları servetlerin anlamsız olacağını ve boşa gideceğini düşünmüşlerdir. (Izutsu, 1997: 74-75.; Hümeze, 104/1-3) Yine, Anadolu'da halk arasında yaygın olan bir anlatıda Lokman Hekim'in *ab-ı hayatı* bulduğu, ancak bir köprüden geçerken onu suya düşürdüğü dile getirilir. 'Eğer o, ölümsüzlük iksirini kaybetmeseydi, o zaman insanoğlu ölümsüz olacak ve bu dünyada sonsuza dek yaşayacaktı' şeklinde ölümsüzlüğe gönderme yapan bir söylem vardır. Öyle görünüyor ki, tarih boyunca inancı, ırkı, kültürü ve dünya görüşü ne olursa olsun, hemen her insanın ölmek istemediği, ölümsüzlüğü arzuladığı, bunu da, semboller, mitler, destanlar ve metaforlar yoluyla çeşitli tarzlarda dile getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla "ölümsüz olma çabası, insanlık tarihindeki en eski" ve en köklü "arayışlardan biri olmuştur." (Kaku, 2016: 192).

Ayrıca, ölümsüzlük sorunu bazı kutsal metinlere de konu olmuştur. Örneğin, iki önemli kutsal metin olan Tevrat ve Kuran'ın, cennetteki yasak meyveyi "ölümsüzlük ağacı" (Taha, 20/120.; Araf, 7/20.; Yaratılış 3:22) olarak nitelendirmesi oldukça önemli ve ilgi çekici görünmektedir. Anlatıya göre, şeytan, Hz. Adem'i ve eşini cennette yasak meyveyi yemeleri için *ölümsüzlük* vaadiyle kandırılmış, böylece onların Tanrının buyruğuna karşı gelmelerine ve sonuçta oradan çıkarılıp bu dünyaya gönderilmelerine sebep olmuştur. Bazı yorumcular, Hz. Adem ve Havva'nın cennetten çıkarılarak bu dünyaya gönderilmelerinin sebebini, onların ölümsüzlük sırrının saklı olduğu yasak meyvenin sırrını çözümlenmesini veya tanrılaşmalarını önlemeye bağlamaktadır (Kaku, 2016: 192). Bir yanda yasak meyve, bir yanda da, bu meyvenin ölümsüzlük iksiri oluşu ve dayanılmaz cazibesi, insanı (Hz. Âdem ve Havva'yı) ciddi bir gerilime ve ikileme maruz bırakmış olsa gerektir. Dolayısıyla "insanın yeryüzüne düşüşünde, dünyaya gönderilmesinde fitratındaki *ölümsüzlük arzusunun* da önemli bir payı" (Göka, 2010: 60) olduğu söylenebilir. Tersinden söylersek, insanın bu dünyaya gönderilmesinin ve ölümsüzlük ağacının yasaklanmasının arka planında onun ölümlü bir varlık olduğu gerçeği de yatmaktadır. Bu bakımdan, Tanrı insanın ölümsüz değil, ölümlü bir varlık

olmasını dilemiş olsa gerektir (Kindi, 2010: 64). Farklı bir gerçeklik düzlemi olan cennetteki ölümsüzlük arzusunun bir türlü insanın peşini bırakmadığı ve onunla birlikte bu dünyaya geldiği görülmektedir. Nitekim Kuran, kimi insanlarda ölümsüzlük fikrinin bir tutku ve saplantı haline geldiğine, onların ölmek istemediklerine ve bu dünyada sonsuza dek yaşamak istediklerine işaret etmektedir (Bakara, 2/96.; Hümeze, 104/3).

Ayrıca, insan bir tanrıya inansın veya inanmasın, genelde, doğası gereği ölmeyi ve yok olmayı asla kabul etmek istemeyen, şu veya bu biçimde varlığını korumaya yönelik bir eğilim içinde olan bir varlıktır. Aslında insanın kendini yokluğa karşı daima korumak istemesi, onun doğasında bulunan bir tür ölümsüzlük arzusunun dışı vurumundan başka bir şey değildir. Bu açıdan bakıldığında ölümsüzlük arzusu, belli bir anlama işaret etmekten çok *nötr bir tabir* (insanın dünyada veya öteki dünyada ölümsüzlükten ziyade genel olarak onun ölümsüzlük arzusuna ima eden bir kelime) niteliği taşımakta ve insan doğasında var olan bir potansiyele göndermede bulunmakta gibidir. Bu durumda ölümsüzlük arzusunun ya bu dünyada ya da başka bir dünyada giderilmesi ve tatmin edilmesi gerekmektedir. Bu noktada kimi insanlar, böyle bir arzuyu bu dünyada karşılamaya çalışırken, kimileri de onu başka bir dünyada doyurma cihetini gitmiş görünmektedir. Ne var ki, ölümsüzlük düşüncesinin bu dünyada karşılanmaya çalışılması ile başka bir dünyada gerçekleştirilmesi arasında çok ciddi farklılıklar vardır ve bunların doğurduğu sonuçlar da oldukça farklı görünmektedir. Sonuçta, ölümsüzlük arzusunun insandaki *sonsuzluk düşüncesinin* ve *ebedilik arzusunun* bir uzantısı veya ruhun ölümsüzlüğünün bir sonucu gibi yorumlamak da mümkün olabilir (İbn Sina, 2010: 334). Ne var ki, böyle bir yaklaşımın bu çalışmada ele alınan ölümsüzlük arzusu ile tam olarak aynı gerçekliğe işaret ettiğini söylemek pek de kolay değildir.

Bu ve benzeri örnekler, insanın bu dünyadaki ölümsüzlük arayışının aslında yeni olmadığını, tarih boyunca varlığını daima koruya geldiğini ve böyle bir arayışın *fitri* olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda bugün kimi psikolog ve psikiyatristler, ölümsüzlük arayışının ve arzusunun bütün insanlar için evrensel bir gerçeklik olduğu kanısındadır (Fromm, 2003: 171-172.; Göka, 2010: 96-97.; Kasaboğlu, 1997: 46-48.; Hökelikli, 1991: 162.; Taha, 20/120). Varoluşçu düşünür Miguel de Unamuno bu arzuyu şu şekilde dile getirmektedir: "*Hep ve sonsuza dek olmamak, var olmamak gibidir.*"

(Unamuno, 1986: 46). Buna göre, insan, hayatı boyunca kendi kapasitesini ve sınırlarını zorlayacak, hatta bunları aşacak şeylerin peşinde koşup durmaktadır. Bu yüzden, insan için belli bir süre bu dünyada yaşamakla hiç yaşamamak arasında herhangi bir fark yok gibidir. Dolayısıyla insan, bu dünyada sonsuza kadar bir hayat sürmediği takdirde, ne kendi varlığının ne de hayatının bir önemi ve değeri olacaktır.

1. Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı

Ölümsüzlük arayışının çağımızda çok daha yoğun ve daha ısrarlı bir biçimde varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Fromm, 2003: 171-172.; Dostoyevski, 2009: 195.; Şuara, 26/128-129.; Hümeze, 104/2-3). Modern düşüncenin ve tıbbın ölümsüzlük fikrinin veya ölümü ortadan kaldırma çabalarının altında geçmişten beri sürüp gelen ölümsüzlük arayışı ve bu arayışın insan fitratında var olan bir gerçeklik olması, özellikle ölüme karşı çıkan, onu yokluk olarak gören veya bu dünyada ölümsüzlüğü savunan düşünürlerin, birçok Batılı fikir ve bilim adamının görüşleri yatmaktadır. Bu bakımdan, söz konusu düşünürlerin bir kısmının görüşlerine burada kısaca temas etmek, konunun anlaşılması ve yorumlanması bakımından yararlı olacaktır. Örneğin antik Yunan filozofu Epikuros meseleye şöyle yaklaşmaktadır: “Biz varken, ölüm bizim için yok demektir ve ölüm gelmişse artık biz yokuz. Şu halde ölümlerle bizim aramızda hiçbir temas mümkün değildir.” (Weber, 1998: 90.; Thilly, 1995: 148.; Birand, 1987: 106).

Buna göre insan hiçbir zaman kendi ölümüne tanıklık edemeyecek ve böyle bir tecrübe asla yaşanmayacaktır. Bir başka Yunan filozofu olan Demokritos ise, ölümün ruhu meydana getiren bütün atomların bedeni terk ettikleri zaman gerçekleşeceğini vurgular. Ölümle birlikte atomlar yok olmamasına rağmen onların birleşiminden meydana gelen insan yok olur (Thilly, 1995: 71). Ayrıca, Pierre Gassend, Thomas Hobbes, Lamettrie ve Baron d’Holbach gibi 18. Yüzyıl materyalist düşünürlerin de, ölümü kabul etmek istemedikleri ve ona karşı bir tutum takındıkları bilinmektedir (Gökberg, 1990: 353.; Weber, 1998: 282-292). Bugün de ölümü kabul etmek istemeyen veya inkâr eden ve bu konuda müstakil eser yazan Ernest Becker ve Elias Canetti (Becker, 2014.; Canetti, 2007) gibi düşünürlerin olduğunu da biliyoruz. Bu filozof ve düşünürlerin doğrudan doğruya ölümsüzlüğü savunmamakla birlikte, ölümü yokluk olarak gördükleri, onu

inkâr ettikleri veya ona dolaylı olarak karşı çıktıkları söylenebilir. Ancak bunlar arasında Zygmunt Bauman (d.1925) gibi açıkça ölümsüzlüğü savunan düşünürler de vardır. Nitekim ona göre “ölümlülük, en başından itibaren bizimdir; *ama ölümsüzlük bizim kendimizin oluşturması gereken şeydir.*” (Bauman, 2012: 17). Öyle görünüyor ki, Bauman, ölümlü olduğumuzu, ama ölümsüz olmanın yollarını aramamız gerektiğini veya böyle bir şeyin gerçekleşmesinin mümkün olabileceğini savunmaktadır. Biyoteknolojinin öncülerinden olan William Haseltine konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

Hayatın doğası ölümlülük değil, ölümsüzlüktür. DNA ölümsüz bir moleküldür... Bu molekülün kendisi kopyalana kopyalana bugüne ulaştı... Önce ömrümüzü ikiye ya da üçe katlayacağız. Belki de, beyni yeterince iyi anlayabilirsek, *bedenimizi ve beynimizi süresiz olarak uzatacağız.* Ben bunun doğaya aykırı bir sistem olduğunu düşünmüyorum (Kaku, 2016: 203).

Burada ölümün değil de, ölümsüzlüğün *doğal* olması dikkat çekici bir yaklaşımdır. Çünkü bu tutum, taşların yerinden oynadığını ve kendilerine ait olmayan bir yerde konumlandıklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle, içinde yaşadığımız çağa dek ölüm doğal bir gerçeklik iken, artık bundan sonra bunun yerini ölümsüzlük almış ve ölüm doğal olmayan veya anormal bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır. Çağımızın önde gelen teorik fizikçilerinden birisi olan Richard Feynman ise, ölümsüzlük özlemini şöyle dile getirmektedir:

Biyolojide ölümün kaçınılmazlığına işaret eden bir şey henüz bulunamadı. Bu bana, ölümün hiç de kaçınılmaz olmadığını ve biyologların bize dert açan şeyin ne olduğunu keşfetmelerinin yalnızca bir *zaman sorunu* olduğunu ve bu berbat *evrensel hastalığın* ya da insan bedeninin geçiciliği mefhumunun tedavi edileceği hissini veriyor (Kaku, 2016: 194).

Feynman, burada ölümü açıkça bir tür *hastalık* olarak görmekte ve onun bir gün modern tıp tarafından tedavi edileceğini ve üstesinden gelineceğini, böylece ölümsüzlüğün ölümün yerini alabileceğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan, insanın ölümü yenerek ölümsüzlüğe ulaşması sadece bir zaman meselesidir. Görüldüğü üzere burada ölümsüzlük konusunda oldukça iyimser ve umut verici bir tablo çizilmektedir.

Öte yandan, Antik Yunan mitolojisinde oldukça önemli bir figür

olan Promete'nin tanrılardan çaldığı *ateş*, ölümsüzlük arayışının en dikkat çekici ve kışkırtıcı örneklerinden birisi olduğu kadar modern tıbbın ölümsüzlüğe ilişkin çabalarını açıklama ve yorumlamada da bize ışık tutabilecek ve ufuk açabilecek olan son derece önemli bir metafor olarak görünmektedir. Tarih boyunca varlığını sürdüren ölümsüzlük arzusu, antik Yunan tanrısı Promete'nin tanrılardan "ateş"i çalıp insanoğluna vermesine ilişkin düşünceyle ciddi bir dinamizm ve ivme kazanmış görünmektedir. Zira insan, bu ateş sayesinde ölümcül silahlar yapmış, toprağı işleyecek araçlar imal etmiş, alış veriş ve ticaret yapmak için parayı bulmuş ve çeşitli zanaatları ortaya çıkarmış (Bulfinch, 2011: 32-39.; Erhat, 2008: 254-257), gökdelenler inşa etmiş, bilim ve tekniği geliştirmiş, tıbbın bugünkü hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Burada *ateşin* insanın eline geçmesiyle ölümsüzlük düşüncesi arasında oldukça yakın ve önemli bir ilişki olduğu kanısındayız. Çünkü ateş, güç, bilgi, teknik ve tanrısal sırların ifşa olması demektir. Tanrısal bir dünyadan gelen ateş, doğal olarak tanrısal bir öze sahip olmak durumundadır ve ölümsüzlüğe işaret etmektedir. Promete'nin ateşi insana vermesiyle birlikte insan çok daha büyük bir özgüvene kavuşmuş, kendisini yaratıcı ve çok daha güçlü hissetmiş, sonuçta fitratında var olan ölümsüzlük arzusunu gerçekleştirebileceğine ilişkin inanç ve güven daha önce hiç olmadığı kadar güçlenmiş ve ön plana çıkmış görünmektedir. Bugün tıbbın, oldukça önemli bir potansiyel olan bu 'ateş'in sağladığı imkânlarla (bilim, teknolojinin ve genetik mühendisliğindeki gelişmeler) insanın ölümsüzlük arzusunu gerçekleştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Ayrıca, bu imkânlar (ve klonlama) yoluyla insanı ölümsüzleştirmenin mümkün olduğuna ilişkin bugün Batı'da bir takım filmlerin yapılması da bir rastlantı değildir ve bu filmler böyle bir arayışın açıkça dile getirilişi olsa gerektir.¹

Ölümün varlığı karşısında insanların göstermiş oldukları direnci, Unamuno şu şekilde dile getirmektedir: "Ben ölmek istemiyorum, hayır; ne ölmek istiyorum, ne de ölmeyi istemeyi istiyorum; ben hep... yaşamak

¹ Bunun ilgi çekici örneklerinden birisi Holywood yapımı 6. *Gün* (The 6th Day) filmidir. Bir yanda klonlama yoluyla insanları (ve hayvanları) ölümsüz kılabilen ve bunu şahsi çıkarları için kullanan kötü insanlar vardır. Diğer yanda da, ölümsüzlüğün imkânsız olduğunu ve bir gün herkesin öleceğine inananlar vardır. İyi ve kötü karakterler arasında geçen şu diyalog insanoğlunun ölümsüzlük arayışını iyi özetlemektedir. *A: Nihayet (klonlama yoluyla) ölümü alt edebileceğiz. B: Bir gün hepimiz öleceğiz. A: Ölmek zorunda değiliz. Sana sonsuza dek yaşama fırsatı veriyorum. Yaşlanmayacağım ve kusursuz kalacağım.*

istiyorum. Bu ‘ben’in yaşamasını istiyorum... bu nedenle ruhumun süre sorunu azap veriyor bana.” (Unamuno, 1986: 51-52). Hemen belirtelim ki, çağımızda ölümsüzlük arayışının çok farklı formlarda ve çeşitli platformlarda karşımıza çıkmasıyla modern düşünce ve tıbbın ölümsüzlük çabaları birbirinden bağımsız ve farklıymış gibi görünse de, aslında hepsi de birbiriyle yakından ilişkili ve bir bütünlük arz etmektedir. Bu bakımdan, modern tıptaki ölümsüzlük anlayışı ve bu anlayışın pratik tezahürleri ile farklı tarzlarda dile getirilen diğer ölümsüzlük düşünce ve arayışları arasında interaktif bir ilişki ve etkileşim vardır. Geçmişte ve bugün ortaya çıkan ölümsüzlük arayışlarına burada yer vermemizin asıl nedeni, bunların modern tıbbın ölümsüzlük arayışını ciddi bir biçimde etkilemesi, bu noktada tıptaki gelişmelerin de söz konusu anlayışlara cesaret vermesi ve onları güçlendirmiş olmasıdır.

Ayrıca, çağımızda genetik mühendisliğindeki kayda değer gelişmelerin² de katkılarıyla tıp, mevcut imkânlar çerçevesinde yeni ilaçlar keşfetmek ve ölümcül hastalıkları ortadan kaldırmak, insan ömrünü uzatmak ve klonlama yapmak suretiyle ölümü ortadan kaldırmayı amaçlamış görünmektedir. Özellikle, insan ömrünün uzatılması ile klonlama çabalarının arka planında insanın ölümsüzlük arayışı da yatmakta gibidir. Burada klonlamayla sadece insan klonlama potansiyeline değil, aynı zamanda genel olarak klonlamanın imkânlarını kullanmak ve çeşitli hastalıkları

² Genetik mühendisliğindeki gelişmeler, hem olumlu hem de olumsuz bir biçimde kullanılabilir görünüyor. Genetik teknoloji, tıp, ziraat, çevre ve endüstri gibi alanlarda birçok problemin çözümüne katkı sunabilir. Örneğin daha iyi ve sağlam bitki türleri yetiştirilebilir, insanlar şimdikinden daha sağlıklı bir duruma kavuşturulabilir. Hastalık ve sakatlık taşıyan fetüsler doğumdan sonra genetik cerrahinin imkânlarıyla düzeltilebilir. Ayrıca, kanser, hücre çoğalmasındaki bir işlev bozukluğu olarak görülmektedir. Biyologlar DNA araştırmalarının kansere yol açan kötü genlerin iyileriyle değiştirilerek kanser hücrelerinin çoğalmasının önenebileceğini belirtmektedirler. Ancak bu teknolojinin sunduğu imkânlar, biyolojik savaşta kullanılabilmesi gibi eko-sistemi eşi görülmemiş bir ekolojik felakete karşı karşıya da getirebilir. ABD ve Avrupa’da ordu, düşmana karşı kullanılacak yeni virüsler üretmeye, zehirler karşı duyarlılık, tümörlere yatkınlık gösteren ve nesilden nesile geçebilecek genetik soykırımlara imkân veren genler üzerinde çalışmaya başladıkları bilinmektedir. Bkz. M. Ahmet Enis, “Cesur Yeni DNA: İnsan Tanrı Rolü Mü Oynuyor?”, *Modern Tıbbın Ötesi*, Haz. Senai Demirci, İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 66-68. Ziyaüddin Serdar, “Parlak bilim Adamından Yarı-Tanrı Frenkenstein’a”, *Modern Tıbbın Ötesi*, Haz. Senai Demirci, İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 71-75. Ayrıca, genetik mühendisliğindeki gelişmeler, bu konuda olumlu veya olumsuz eleştiriler hakkında geniş bilgi için bkz. Russell Stannard, *Yeni 1000 Yılda Tanrı*, çev. Atalay Atabek, Gelenek Yay., İstanbul 2002, (Özellikle 4. Bölüm).

iyileştirmek suretiyle insan ömrünün uzatılmasına³ da işaret etmek istiyoruz. Dolayısıyla tıp doktorlarının ve bilim adamlarının “yaşamı uzatmak ve insanı ölümsüzleştirmek özlemi” (Unamuno, 1986: 51; Illich, 2011: 121) duydukları ve bunu gerçekleştirmek için de ciddi bir çaba içine girdikleri söylenebilir (Kaku, Trz: 194, 203). Antik dönemde ve Ortaçağda ölüm, hayatın doğal bir parçası olmasına rağmen bilim, teknoloji ve tıptaki ciddi değişim ve dönüşümler sonucunda bu durum kökten değişmeye ve ölümün yerini yavaş yavaş ölümsüzlük fikri almaya başlamıştır. Öyle görünüyor ki, modern bilim ve tıp için ölüm, kaçınılması, uzak durulması gereken bir gerçeklik, yenilmesi, üstesinden gelinmesi ve sürekli savaşılmaması gereken bir düşman (Göka, 2010: 32-33), tedavi edilmesi gereken önemli bir hastalıktır. Bu anlayış şunu ima etmektedir: Tıp, ne pahasına olursa olsun, ölümün çaresini bulmalı ve insanın binlerce yıl devam eden ölümsüzlük arzusunu gerçekleştirmelidir.

Tıbbın son yüzyılda kaydettiği başarılar ve insan sağlığına yaptığı katkılar nedeniyle günümüz insanı bir gün ölümün ortadan kalkabileceğine artık eskisinden daha çok inanmaktadır. Böyle bir inanç da, ister istemez ölümsüzlük anlayışına/arayışına güç katmakta ve destek vermektedir. Örneğin bugün kimi zengin Batılılar, tıbbın ölüme çare bulacağından ve ölümcül hastalıkları iyileştirebileceğinden emin oldukları için (!) o zamana kadar bedenlerini dondurarak hayatlarını askıya alırken⁴, kimi insanlar da,

³ Nitekim bir bilim adamı insan ömrünün uzatılmasına katkı sağlayan şeylerden bahsederken şunları söylemektedir: “2050 yılına kadar, gen terapisi, kök hücreleri ve insan beden mağazası gibi çeşitli terapiler aracılığıyla yaşlanma sürecini yavaşlatmak mümkün olabilir. 150 yıla kadar ya da daha fazla yaşayabiliriz.” Kaku, *Geleceğin Fizikçi*, s. 197. Ayrıca, klonlamaya yönelik eleştiriler için bkz. Michael Northcott, “Klonlama: Ölümsüzlük Vaadi mi, Tehdit mi?”, *Yeni 1000 Yılda Tanrı*, (haz. Russell Stannard, çev. Atalay Atabek), Gelenek Yay., İstanbul 2002, s. 75-77.

⁴ Göka, *Ölme: Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi*, s. 33, 100. Örneğin ABD’li psikoloji profesörü olan James H. Bedford, 1967 yılında öldüğünde bedeni dondurulmuştur. O, ölümsüzlüğün gerçekleştirilebileceği umuduyla tarihte bedeni ilk defa dondurulan insandır. Tıp, ölümsüzlüğü bir şekilde gerçekleştirdiğinde dondurulan bedenin çözüleceği ve Bedford’un yaşamına kaldığı yerden devam edeceği düşünülmüştür. Bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/James_Bedford. (son güncelleme Ocak7, 2016). Modern tıp, elbette ki, yaşam süresini uzatma konusunda oldukça önemli başarılar elde etmiş ve muhtemelen bu başarılarla yenileri eklenecektir. Tıpta ölümün geciktirilmesine yönelik ilk kayda değer adım, geçen yüzyılda hijyen ve bulaşıcı hastalıklar noktasında ortaya çıkmış, bunun etkisiyle iyimser bir hava oluşmuştur. Geliştirilen tedavi yöntemleri ve aşılarla, çiçek hastalığında olduğu gibi, kitlesel ölümlere sebep olan faktörler ortadan kaldırılmıştır. Bkz. Göka, *Ölme: Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi*, s. 33-34 (4. dipnot).

bedenlerini konserveleterek saklama cihetine gitmektedir.⁵ Bütün bu çabalar, çağımızda ölümsüzlüğe duyulan özlemin ve arayışın güçlü bir ifadesi ve dışı vurumundan başka bir şey değildir.

2. Modern Tıbbın Ölümsüzlük Arayışına Eleştiriler

Tıbbın insanı ölümsüz kılmak isteğinin temel amacını belki şu şekilde özetlemek mümkündür: Böyle bir anlayışta sadece insanın doğumu söz konusu olacak, ama ölüm imkânsız hale gelecektir! İnsan çocukluğunu ve gençliğini yaşayacak, ama (nasıl olacaksa) hiçbir zaman yaşlanmayacak ve hasta olmayacaktır! Dolayısıyla o, hastalıklardan dolayı hiçbir zaman acı çekmeyecek, hayatını daima huzur ve mutluluk içinde geçirecektir! Görünüşe bakılırsa, böyle bir dünya ancak cennet veya kurgusal bir dünya olabilir. Ölümsüzlük arayışıyla arzu edilen ve amaçlanan bu tarz şeyler, gerçekten de, insanın kulağına hoş gelmektedir. Ancak bir gün tıbbın ölümsüzlüğü gerçekleştirdiğini düşünelim. Peki, insanın bu dünyada son-suza dek yaşaması neyi değiştirecek ve bu insan için ne anlama gelecektir? Dahası, bu durum, insan hayatında nasıl bir farklılık yaratacaktır? Yaşlılık sorunu nasıl çözülecek, bugün var olan ve yarın ortaya çıkması muhtemel olan yeni hastalıkların önüne nasıl geçilecek, insanoğlunun tarih boyunca bu dünyada aradığı huzur ve mutluluk nasıl sağlanacaktır? Modern tıp ve hekimler, bütün bunları nasıl gerçekleştirecektir? Hiç ölmeyen, sürekli çoğalmaya devam eden insan yeryüzünde geçimini nasıl sağlayacak, hayatını nasıl sürdürecektir, dünyadaki kaynaklar bu kadar çok canlıya nasıl yetecektir? Bu durumda insanın fizyolojik ve doğal ihtiyaçlarını karşılama, bu şekilde hayatını sürdürmesi imkân dâhilinde görünmemektedir. Bununla birlikte, akıl ve irade, bir bakıma özgürlük sahibi olan insan, bu yetilerini daima bu dünyada adaletin sağlanması ve buranın güzelleştirilmesi için kullanmayacağına göre kötülükler ve adaletsizlikler nasıl önlenecektir? İnsanoğlu kısacık hayatında bile bütün bunları gerçekleştiremezken veya bu konuda iyi bir sınav veremezken, o, çok uzun bir hayat boyunca nasıl olup da barış, adalet ve huzur gibi insan hayatı için olmazsa olmaz değer-

⁵ Aynı şekilde, bugün ABD’de olduğu gibi, kimi insanlar, ölüm duygusunu bastırmak ve ölüm karşısında hissedilen korkuyu azaltmak için ölüyü gömmeden önce süsleme ve güzelleştirmeye çalışmaktadır. Bkz. Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, s. 171-172. Malezya ve Yeni Gine’de gerçekleştirilen ve insanı ölümsüz kıldığı düşünülen farklı uygulama ve örnekler için bkz. Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, s. 72 (3. Dönem)

leri gerçekleştirebilecektir? Bugün insan ölümlü bir varlık olduğu halde dünyayı cehenneme çevirebiliyor ve orasını kötülüklerin kol gezdiği bir ortama dönüştürüyorsa, ölümsüz bir varlık olmayı başardığında olacak olanları kimse tahmin etmek bile istemez.

Burada bunların dışında başka sorular da akla gelmektedir: Ölümlü bir varlık olduğunu bilmesine rağmen insanoğlu tarih boyunca neden ısrarla ölümsüzlüğün peşinde koşmuş ve hala koşmaya devam etmektedir? Böyle bir arayışın arka planında nasıl bir mantık ve ne gibi sebepler vardır? Acaba ölümsüzlük fikri, insanoğluna niye bu kadar cazip gelmektedir? Bu bağlamda, modern tıbbın ölümsüzlük arayışı ne anlama gelmektedir? İnsanoğlu gerçekten de, içinde yaşadığı dünyada ölümsüzlüğü gerçekleştirebilecek bir güç ve potansiyele sahip midir? Daha da önemlisi, insan ölümsüzlüğü başardığında sonsuza dek yine bir insan olarak mı hayatını sürdürecektir ve kendisi olarak mı kalacaktır? Yoksa o, kendisini başka bir varlığa dönüştürerek mi hayatta yol alacaktır?

Bu soruların cevaplanmasında ölümsüzlüğün insan doğasında var olan bir gerçeklik olduğu anlayışını hesaba katmak önemli olmakla birlikte yeterli olmadığını biliyoruz. İlk bakışta, insan için ölüm ne kadar soğuk ve dehşet verici bir gerçeklik olarak görünüyorsa, ölümsüzlük de o kadar sempatik ve arzu edilen bir şey gibi düşünülmektedir. Bu durumda insanın kendisini dehşete düşüren hadiselerden kaçınması, hoşça giden ve arzu edilen şeylerin peşinden gitmesi kendi içinde oldukça mantıklı görünebilir. Bu bakımdan, insan, doğası itibarıyla ölmek istemeyen ve sonsuza dek bu dünyada yaşama arzusu olan bir varlıktır. Diğer bir deyişle, ölümlü varlıklar olmalarına rağmen insanların önemli bir kısmı, ölüme tepki duymakta, direnç göstermekte ve onun varlığını bir türlü kabullenememektedir. Bu bakımdan, bazı insanlar ölümün yeryüzünde insanın başına gelebilecek en büyük kötülük olduğunu düşünmektedir (Önal, 2012: 129). Yukarıda sorulmuş olan sorularda dile getirilen hususların nasıl gerçekleştirileceği bilinmediği gibi insanın bugünkü hayat pratiğine bakarak onların cevabını olumlamak da mümkün değildir. Dolayısıyla ortada cevaplanması gereken pek çok soru/sorun olmasına rağmen, bunlara ilişkin tatmin edici ve kuşatıcı cevaplar henüz yoktur. Görebildiğimiz kadarıyla bu dünyada ölümsüz olma çabası aslında görüldüğü kadar masum değildir. Bu yüzden, bu anlayış, yukarıda dile getirilen ve insanın yüzleşmek zorunda olduğu

önemli soruları ve şimdi dile getireceğimiz bazı ciddi (dini, teolojik, tıp etiği, epistemolojik, ontolojik ve felsefi) sorunları beraberinde getirmektedir.

Birincisi: Bilindiği gibi, “*insan imkân ve kabiliyetleri sınırlı olan bir varlıktır. Oysa insana ebedî olma hakkı tanımak, sonluluk ve sınırlılığı ortadan kaldırmaktadır.*” (Aydın, 1992: 257). Sonluluğun yerini sonsuzluk, ölümün yerini ise ölümsüzlük aldığı anda insan kendisini nasıl tanımlayacak ve kendisi hakkında ne düşünecektir? Ben bilinci nasıl olacak ve nasıl oluşacaktır? (Belki, bu bilinç yeni formata uygun olarak da oluşabilir). Aslında ölümsüzlük arayışında insanın “insan” olmaktan çıkıp kendini başka bir varlığa dönüştürme çabası söz konusudur. Ölümsüzlüğün sadece ve sadece Tanrıya özgü bir nitelik olduğu gerçeği göz önüne alındığında bu dünyada ölümsüz olma arzusu, ilk bakışta Tanrıya öykünmek, O’ndan uzaklaşmak ve insan olmanın ötesine gitmekten başka bir anlam ifade etmez gibi görünmektedir. Belki de, burada dile getirilmek istenen şey şudur: “*Var olmak, hep var olmak, sonsuzca var olmak! Var olmak...daba çok var olmak susuzluğu!...Tanrı olmak!*” (Unamuno, 1986: 47). Daha önce üzerinde durduğumuz ölümsüzlükle ilgili anlatılarda da hep böyle bir çabanın var olduğu görülmektedir. Böyle bir yaklaşım, ilk bakışta insanın kendi doğal yapısını bozan ve ona tamamen ters düşen, onun insan olarak varlığını anlamsızlaştıran veya ortadan kaldıran bir şeymiş gibi görünmektedir. Dolayısıyla ölümsüzlük, insan doğasına ters bir olgu olarak görüldüğü için böyle bir çaba insanın *insan* olarak varlığını ve doğasını inkâr etmesini de ima etmektedir. Bir şekilde ölümsüz olmayı başaran bir varlık, kendisi olarak kalamayacak ve kendisini ister istemez başka bir varlığa (nasıl bir varlık olacaksa) dönüştürecek veya kendisini öyle hissedecek demektir. Dolayısıyla insan, başka bir varlığa dönüştüğünde artık ondan bir *insan* olarak bahsetmek mümkün olmadığı gibi onun bu şekilde varlığını sürdürmesi de imkânsız görünmektedir. İslam filozofu Kindî’nin haklı olarak işaret ettiği gibi, “*düşünmek, canlılık ve ölümlü olmak insanın temel yapısıdır. O halde ölüm yoksa insan da yoktur. Zira bir varlık ölümlü değilse, o insan olmaz.*” (Kindî, 2010: 64). Bu bakımdan, düşünce tarihi boyunca nerdeyse bütün kültür ve medeniyetlerde ölümsüzlüğün tanrılara, ölümün ise insana özgü bir nitelik olması düşündürücüdür. Ayrıca çalışmanın başında ölümsüzlüğe dair dile getirdiğimiz anlatılar, destanlar ve bilgiler, tarih boyunca

insanoğlunun ölümsüzlük arayışı içinde olduğunu, ölümsüzlüğün ise sadece tanrılara ait olduğunu ve insanın böyle bir çaba içine girmesinin sonuçsuz kalacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında insanın ölümsüz olmak için harcadığı bunca çaba, gerçekliğe karşılık gelmemekte ve herhangi bir anlam ifade etmemektedir.

İkincisi: İnsanın bu dünyada ölümsüz bir varlığa dönüşmesi, önemli ölçüde onun mevcut algılarını, düşüncelerini, anlam dünyasını tersine çevirmesi ve tersyüz etmesi demektir. Diğer bir deyişle, düşünce tarihi boyunca kültürün inşasında ve insanın anlam dünyasının oluşmasında onun ölümlü bir varlık olduğu gerçeğinin de payı büyüktür. Bu bakımdan, “ölümlülük yoksa tarih, kültür ve insanlık da yoktur. Olağanı ölümlülük ‘yaratmıştır’: Bunun dışındaki her şey ölümlü olduklarının farkında olan insanlar tarafından yaratılmıştır.” (Bauman, 2012: 17). Dolayısıyla, varlığa ve eşyaya anlam vermede veya onu anlamsız addetmede insanın ölümlü bir varlık olmasının veya ölüm bilincine sahip olmasının önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Aynı şekilde ölümün yerini ölümsüzlük veya ölümlü varlıkların yerini ölümsüz varlıklar aldığı insanın anlam dünyasında en azından bugünkünden çok daha farklı bir boyut ortaya çıkacak ve insan, hemen her şeye çok daha farklı bir perspektiften bakacak gibi görünmektedir. Başka bir varlığa dönüştüğünde veya kendisini öyle hissetmeye başladığında insan, olayları, olup bitenleri ve nesnelere artık bir *insan* olarak değil, başka bir varlık olarak (nasıl bir varlık ise o şekilde) algılamaya ve düşünmeye başlayacak demektir. Burada fiziksel değil, zihinsel bir değişim ve dönüşüm kastedilmektedir.

Üçüncüsü: Adından da, anlaşılacağı üzere, *ölümsüzlük* kavramı, *ölüm* kavramıyla ve onun anlam içerikleriyle ve karşılık geldiği gerçeklerle çelişmekte, tamamen ona karşıt olan bir duruma işaret etmektedir. Başka bir deyişle, bu anlayış, ölüme karşı açık bir tutum takınmayı, ona meydan okumayı ve onu inkâr etmeyi ima etmektedir. Ölümsüzlük anlayışı, ölümün anlamını ve insan hayatı için ima ettiği şeyleri asla olumlamaz. Çünkü “ölümsüzlük, yalnızca ölümün yokluğu değildir; ölüme karşı koymak ve onu yadsımaktır.” (Bauman, 2012: 17). Ölümsüzlük, ölüm ve ölüm hakkında yapılan bütün felsefi ve başka türden açıklama ve yorumların bize tersini söylemektedir. Bu durumda tıp, ölümsüzlük anlayışıyla ölüme tepki göstermekte veya ona alternatif bir düşünce önermiş görünmektedir.

Ölüme karşı savaş açan ve bu konuda inkarcı bir tutum takınan, ölümsüzlüğün imkanından söz eden tıp doktorları ve düşünörlere rağmen bir çok düşünür ve terapist řu fikirde birleşmiş görünmektedir: “Fiziksel ölüm, organizmanın yok oluşu demektir; buna karşı belli ölçülerde mücadele etmek anlaşılabilir, ama *ölüme savaş açmak saçma*”dır. (Göka, 2010: 53). Dolayısıyla ölümsüzlük arzusu, bir yandan insanın hayata bağlanmasına ve zorluklara göğüs germesine imkân verirken, bir yandan da, ölümlü inkâr etmenin bir tarzı haline gelmiş görünmektedir (Göka, 2010: 97). Anlaşılan o ki, tıp, genel anlamda ölüm meselesine ne kadar ilgisiz ve duyarsız ise veya ölüme karşı ne kadar tepki gösteriyorsa, insanın bu dünyada nasıl ölümsüz bir varlık haline gelebileceğı konusuna da o kadar çok ilgi duymakta gibidir.

Dördüncüsü: İnsanın ölümsüz bir varlığa dönüşmesi, onun adaletli, merhametli ve mutlu bir varlık olmasının teminatı değildir. Hatta adalet noktasında insanın çok daha acımasız ve bencil olması, bitmek tükenmek bilmeyen haksızlıklara ve kötülöklere ortam hazırlaması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda o, sonsuza dek yaşayacağına göre adalet asla gerçekleşmeyecek, bireysel ve toplumsal hayatta huzur ve mutluluk hiçbir zaman sağlanamayacak demektir. Dolayısıyla insanın ölümsüzlük arayışı ve böyle bir arayışın gerçeklik kazanması, bu dünyayı cennete dönüştürmeye asla yetmeyecektir. İnsanın hayat pratiğine bakarak bütün bunları tahmin etmek elbette zor değildir. Bu anlayış, insanı dert, kaygı ve hastalıklardan kurtararak sonsuza kadar sağlık ve mutluluk içinde yaşatamayacaksa, o zaman insanın ölümsüz bir varlık olabilmesi için harcadığı bunca çaba niye? Daha doğrusu, ölümsüzlük anlayışı, hem bu dünyada hem de insan hayatında ciddi bir değişim ve dönüşüme yol açmayacak, onun hayatına kayda değer katkılarda bulunmayacaksa, dahası onu mutlu ve huzurlu etmeyecekse, beraberinde bir yığın ciddi sorun getirecekse, hem böyle bir anlayışın kendisi, hem de onu gerçekleştirmek için yapılan bütün çalışmalar tamamen gereksiz ve anlamsız olacaktır. Bu noktada tıp doktorları ve bilim adamları, belki de insanı ölümsüz kılmanın mümkün olup olmadığı hakkında “denemeden bilemeyiz” diyeceklerdir. Oysa gerçekte, meseleye böyle bakılmamakta, ölümsüzlüğün imkân dâhilinde olduğuna açıkça inanılmakta ve böyle bir şey artık bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir.

Tarih boyunca çeşitli tarzlarda karşımıza çıkan ve modern tıpta ısrar-

la sürdürülen ölümsüzlük çabalarına rağmen elimizde bu çabaların gerçek dışı olduğuna ilişkin oldukça önemli bilgiler ve deneyimler de bulunmaktadır. Nitekim bu bağlamda Promete'nin tanrılardan çaldığı ateş ile cenneteki yasak meyve arasında ciddi bir benzerlik ve önemli bir ilişki olduğu görülmektedir. Hem ateş, hem de yasak meyve Tanrıya veya tanrılara aittir ve bir metafor olarak onlar, ölümsüzlüğe göndermede bulunmaktadırlar. Promete ateşi insana vererek onu tanrılara karşı kıskırtmış ve büyük bir suç işlemiş, insanı da bu suça ortak etmiştir. Aynı şekilde, cennette şeytanın kıskırtmasıyla insan yasak meyveyi yemek suretiyle Tanrının buyruğuna karşı gelmiştir. İnsan kendisine ait olmayan ve Tanrı tarafından yasaklanan tılsımlı gücü (ateşi) ele geçirince güç sarhoşu olmuş, gücün cazibesine kapılmış, bu gücü kontrol etmek yerine onun kontrolü altına girmeyi yeğlemiş görünmektedir. İnsanlık tarihinde kontrol edilmeyen bir gücün yeryüzünde ve insan hayatında ne gibi ölümcül sonuçlar doğurabileceğine, dünyayı ve insanlığı ne kadar büyük bir felaketin/felaketlerin eşliğine sürükleyebileceğine ilişkin örnekleri göz önüne aldığımızda bir metafor olarak ateş veya yasak meyvenin ima ettiği şeyler daha iyi anlaşılabilir. Böyle bir gücün insanın eline geçmemesi ve yasaklanması gerektiğinin altında böyle bir kaygı olsa gerektir. Ölümsüzlük arzusu, insanın cennetten çıkmasına, zamansal ve mekânsal bir ortama, ölümlü bir dünyaya gelmesine yol açmıştır. Sanki Tanrı ölümsüzlük ağacının meyvesini yasaklamak suretiyle insanın ölümsüz değil, ölümlü bir varlık olduğunu ima etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ölümsüzlük arayışı anlamsız bir çaba olarak görünmektedir. Meseleye ölümsüzlük açısından bakıldığında orada insanın hayatta inişler ve çıkışlar yaşarak kemale erdiği, hayatında çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve ihtiyarlık çağlarını yaşayamadığı görülmektedir. İnsan hayatta yaşadıkları, tanık oldukları ve öğrendikleriyle insan olmakta, hayata, ölüme, aşka, insanlığa, Tanrıya, doğaya ve başkalarına karşı kendine özgü bir bakış tarzını bu şekilde elde etmektedir. Oysa insanın ölümsüz bir varlık olduğunda bunların hiçbirisi olmayacak veya tahmin ettiğimizden çok daha farklı bir durum ortaya çıkacak gibi görünmektedir.

Bununla birlikte, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi dinlerin insanın bu dünyada asla ölümsüz olamayacağını, aksine insan başta olmak üzere bütün canlıların ölümlü olduğunu ve insanın öldükten sonra yokluğa

karışmayacağını, başka bir dünyada hayatını sürdüreceğini ısrarla vurguladığı bilinmektedir. Örneğin İslam, bu dünyadaki ölümsüzlük arayışını gerçek dışı ve beyhude bir çaba olarak nitelendirmektedir. Çünkü bu arayış, Kuranın hem ölüm düşüncesine ve ölümden sonraki hayat anlayışına (veya kıyamet öğretisine) hem de Tanrı fikrine tamamen ters görünmektedir (Âli İmrân, 3/185.; Nisa, 4/78.; Araf, 7/34). İnsan ile Tanrı arasındaki temel farklılıklardan birisinin insanın ölümlü, Tanrının ise ölümsüz bir varlık olduğu gerçeği göz önüne alındığında ölümlülüğün insanla ölümsüzlüğün ise daha çok Tanrıyla ilişkili nitelikler olduğu görülmektedir. Dahası, antik Mısır'dan Mezopotamya'ya, Astekler'den Mayalar'a, İnkalar'dan Hititler'e kadar yeryüzünde yaşamış olan pek çok kültür ve medeniyet, insanın bu dünyadaki ölümsüzlük arayışını olumlamamıştır (Sarıkçıoğlu, 2004). Yine, daha önce bir nedenle söz konusu ettiğimiz ölümsüzlük ağacı, Gılgamış Destanı ve Lokman Hekim gibi ölümsüzlük arayışını dile getiren anlatılarda insanın bu dünyada ölümsüz bir varlık olmasının imkânsız olduğuna işaret edilmektedir. Daha da önemlisi, insan tarih boyunca ve bugün onlarca ölüme tanıklık etmekte, ölümsüzlüğün fiilen imkânsız olduğunu bizzat görmekte ve tecrübe etmektedir. Bütün bu örnekler, açıklamalar ve yorumlar, modern tıbbın (bilim adamları ve tıp doktorlarının) ne yaparsa yapsın düşünce tarihi boyunca insanın peşini bir türlü bırakmayan ölümsüzlük arzusunu gerçekleştiremeyeceği ve ölüme boyun eğmek zorunda kalacağı şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda Martin Heidegger, ontik-ontolojik bir varlık olarak belirlediği *Dasein*'in (insan) eksikliğinin giderilmesinin veya tamamlanmışlığının ancak ölümlü mümkün olacağını vurgulamaktadır (2006: 251.; Çelebi, 2012: 20). Buna göre insan ancak ölümlü tamamlanan bir varlıktır. Dolayısıyla insan için “ölümden kaçmanın hiçbir anlamı” (Hentsch, 2010:112) ve yolu yoktur. Buna rağmen insan hala ateşin veya ölümsüzlük ağacının peşinde koşmakta ve o var olduğu sürece bu arayış hep devam edecek gibi görünmektedir.

Sonuç

Modern düşüncede ve tıpta olduğu gibi kimi insanlar ölümsüzlük arzusunu açıkça ifşa ederken, kimileri de, onu tarih boyunca sembol, mit ve metaforlar yoluyla örtük bir biçimde dile getirme cihetine gitmiş görünmektedir. Ölümsüzlüğün sembolik ifadeleri var olduğu veya bunlara yenileri eklendiği sürece aslında bu arzunun kendisi de ölümsüzleştirilmiş

olmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ölümsüzlüğe ilişkin her türlü çaba, anlatı ve sembol, ölümsüzlük arzusunun insan fitratında var olan bir gerçeklik olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Lokman Hekim, Gılgamış Destanı, cennetteki ölümsüzlük ağacı ve Promete'nin ateşi gibi ölümsüzlüğü konu edinen her anlatı ve metafor, aslında insan doğasında var olan ölümsüzlük gerçeğinin tezahüründen başka bir şey değildir.

Çok uzun bir tarihi geçmişi olan ölümsüzlük arayışı modern düşüncede ve tıpta bugün çok daha yoğun ve daha dinamik bir boyut kazanmış görünmektedir. Tıp, bir yandan ölümlle savaşmaya, onu tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görmeye veya görmezden gelmeye çalışırken, bir yandan da, ölümlle doğrudan ilişkisi olan ölümsüzlük gibi bir konuya ilgi duymakta, kendini bir türlü ondan alamamaktadır. Aslında tıbbın ölümden kaçarken farkında olmadan yine ölüme tutulması, bir şekilde ölümlle yollarının kesişmesi paradoksal görünmektedir. Ayrıca, ölüm kadar ölümsüzlük anlayışı da, tıbbın, dolayısıyla doktorların bugün ölümü nasıl algıladığı ve ona nasıl baktığı hakkında bize genel bir çerçeve sunmakta ve önemli ipuçları vermektedir. Burada ölümden çok ölümsüzlük anlayışı ve bu anlayışa dönük arayışlar öne çıkmış ve daha çok önem kazanmış görünmektedir. Dolayısıyla tıp, mevcut ölüm algısıyla ölümü öldürmüş, onu anlamsız bir gerçekliğe dönüştürmüş, insan onurunu zedeleyen bir ölüm anlayışını öncelemiş görünmektedir.

Tıbbın yoğun bir biçimde insanın ölümsüzlüğüyle ilgilenmesi, onun ölüm hakkında bilinenin dışında bir algıya ve yoruma sahip olduğuna işaret etmektedir. Onun yapmaya çalıştığı şey, *ab-ı hayatı* keşfederek insanoğlunu ölümsüz kılmak, böylece bu dünyada bir cennet inşa etmek, insanın orada sonsuza dek mutlu ve sağlıklı bir biçimde yaşamasına imkân vermektir. Ancak şu ana kadar böyle bir amacın gerçekleşmesine imkân verebilecek boyutta bir gelişme kaydedilmiş değildir. Kayda değer başarılarına rağmen, çağımızda ortaya çıkan birçok hastalığın (IDS, kanser ve ebola virüsü vs.) üstesinden gelebilecek ilaçlar geliştiremeyen ve tedavi yöntemleri bulamayan tıbbın, ölümsüzlük bağlamında insana ümit verme çabaları şimdilik bir fantezi ve kurgusal gerçeklik gibi görünmektedir.

İnsan için ölüm bir realite, ölümsüzlük ise realitenin ötesinde olan bir durum gibi görünmektedir. Dolayısıyla ölüm daima *olan*, (bilim ve tıp için) ölümsüzlük ise olması gereken veya *ideal olan* bir şeydir. Burada so-

rulması gereken soru şudur: İnsan tamamen realitenin dışına çıkıp sanal bir dünyaya bakarak mı hayatına çeki düzen verecektir? Yoksa o, bizzat realitenin kendisinden hareket ederek mi yoluna devam edecektir? Hayatta sahici bir yere oturtamadığımız sürece var olan gerçekliğin yerine yeni bir gerçeklik inşa etmek, aslında yüzleşmek zorunda kaldığımız gerçeklikten ve hayattan kaçmak/kopmak demektir. İnsan olarak, bazen gerçekliğin dışında olan şeylerle uğraşırken bizatihi içinde yaşadığımız ve yüzleşmek zorunda kaldığımız gerçekliğin kendisinden kaçıp kendimizi kurgusal gerçekliklere veya sanal bir dünyaya hapsedebiliyoruz. Bu bakımdan, ölümlü varlıklar olarak şu an içinde yaşadığımız bu dünya, ölümsüz varlıklar olarak içinde yaşayacağımız bir dünyadan daha yaşanabilir ve daha huzurlu bir dünya demektir. Sonuçta, ister ölümlü varlıklar olalım, isterse ölümsüz; önemli olan, hayatımızı *nasıl* geçirdiğimiz, öldükten sonra insanlığın kültür mirasına, hayat kalitesine, iyiliğine ve mutluluğuna ne kattığımızdır. Bununla birlikte, yine önemli olan, sorumluluk sahibi olan bir varlık olarak bu dünyayı güzelleştirmek, onu daha yaşanabilir bir yer haline getirmek, oradaki kaosu ortadan kaldırıp kosmozu hâkim kılmaktır. Din felsefesinde *sosyal ölümsüzlük* tabiriyle anlatılmak istenen, tam da böyle bir şeydir. Bu gerçeği Alman düşünürü Ludwig Feuerbach şu şekilde dile getirmektedir: “Uzunluk, süre ve dolayısıyla *ölümsüzlük* belirleyici olan şeyler değildir. Belirleyici ve karar verici olan *nasıl*’dır. ‘Nasıl’ içeriktir. Demek ki, ‘sen ölümsüz bir varlıksın’ denildiğinde, hakikatte sen kıymet ve manaya sahip bir varlıksın denilmiş olmaktadır. Dolayısıyla ölümsüz olmak demek, aslında hakikatte bir şeyler olmak demektir... Bir şeyler olduğun takdirde ölümsüz olursun” (Feuerbach, 2010: 193; Hentsch, 2010: 46).

Bu dünyada önemli eserler bırakarak bedeninin ölümlülüğünü düşünenin ölümsüzlüğüyle ortadan kaldırma çabası, tarihin hemen her dönemde başvurulan masum bir girişim olmuştur (Göka, 2010: 98). Aynı şekilde insanın neslini devam ettirmeye çalışması, diğer bir deyişle, biyolojik ölümsüzlük, aslında yine onun ölümsüzlük arayışının başka bir biçimde tezahürü etmesi, yansıması ve devamı değil midir? İster ruhun ölümsüzlüğüne, ister bu dünyada insanın ölümsüzlüğüne, isterse sosyal ölümsüzlüğe inanalım; her halükarda insan, ölümsüzlük döngüsü içinde dönüp durmakta ve ebedî yok oluşu asla onaylamamaktadır.

Kaynaklar

- Aydın, M. S. (1992). *Din Felsefesi*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Birand, K. (1987). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (çev. N. Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Becker, E. (2014). *Ölümü İnkâr* (çev. A. Tüfekçi). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bulfinch, T. (2011). *Bulfinch Mitolojisi* (çev. A. Babacan & B. Kamcez & B. Özcangiller). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Canetti, E. (2007). *Ölüm Üzerine* (çev. G. Aytaç). İstanbul: Payel Yayınları.
- Çelebi, E. (2012). Ölümde Özdeşliğini Bulan Dasein: 'Moribundus Sum' versus 'Cogito Sum'. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 2 (2), 18-34.
- Dostoyevski, F. (2009). *Suç ve Ceza* (çev. M. Beyhan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2008). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Enis, M. A. (2000). Cesur Yeni DNA: İnsan Tanrı Rolü Mü Oynuyor? *Modern Tıbbın Ötesi* (haz. S. Demirci). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Feuerbach, L. (2010). Ölüm ve Ölümsüzlük Üzerine Düşünceler (çev. & haz. K. H. Ökten). *Ölüm Kitabı: Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Fromm, E. (2003). *Sabip Olmak ya da Olmak: İki Yolun Biçimi Üzerine Bir İnceleme* (çev. A. Arıtan). İstanbul: Say Yayınları.
- Gazali (2009). *Filozofların Tutarsızlığı* (çev. M. Kaya & H. Sarioğlu). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Göka, E. (2010). *Ölme: Ölümün ve Geride Kalanların Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hentsch, T. (2010). *Hakikat ya da Ölüm: Batı Anlatı Geleneğinde Ölümsüzlük Arayışı* (çev. B. Baş). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2006). *Varlık ve Zaman* (çev. K. H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hökelikli, H. (1991). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat*

Fakültesi Dergisi, 3 (3), 151-165.

İbn Sina (2011). *El-Adhaviyye fi'l-Me'ad* (çev. & haz. M. Kaya). *Felsefe ve Ölüm Ötesi*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1-46.

İbn Sina (2010). *Rub Kasidesi* (çev. & haz. M. Kaya). *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 325-334.

İllich, Ivan (2011). *Sağlıgım Gasrı* (çev. S. Sertabiboğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Izutsu, T. (1997). *Kuran'da Dini ve Ahlaki Kavramlar* (çev. S. Ayaz). İstanbul: Pınar Yayınları.

Kaku, M. (2016). *Geleceğin Fizikiği* (çev. Y. S. Oymak & H. Oymak). Ankara: Orta-
doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Kindi (2010). *Üzüntüyü Yenmenin Çareleri* (çev. & haz. M. Kaya). *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 51-66.

Koç, T. (1991). *Ölümsüzlük Düşüncesi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Northcott, M. (2002). Klonlama: Ölümsüzlük Vaadi mi, Tehdit mi? *Yeni 1000 Yılda Tanrı* (haz. R. Stannard, çev. A. Atabek). İstanbul: Gelenek Yayınları, 75-77.

Önal, M. (2012). Kötülük Problemine Epiktetos'un Mutluluk Öğretisiyle Bakmak. *Felsefe Dünyası*, 56, 126-146.

Platon (1997). *Phaidon* (çev. S. K. Yetkin & H. R. Atademir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Razi, F. (2002). *Kelam'a Giriş: el-Mubassal* (çev. H. Atay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Roux, J.-P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm* (çev. A. Kazancıgil). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

Sanders, N. K. (1973). *Gılgamış Destanı* (çev. S. Kutlu & T. Duralı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Sarıkcıoğlu, E. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Serdar, Z. (2000). Parlak Bilim Adamından Yarı-Tanrı Frenkenstein'a. *Modern Tıbbın Ötesi* (haz. S. Demirci). İstanbul: İnsan Yayınları.

Stannard, R. (2002). *Yeni 1000 Yılda Tanrı* (çev. A. Atabek). İstanbul: Gelenek Yayınları.

- Thilly, F. (1995). *Felsefe Tarihi I* (çev. İ. Şenel). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Unamuno, M. (1986). *Yaşamın Trajik Duygusu* (çev. O. Derinsu). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi* (çev. H. V. Eralp). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Yasa, M. (2001). *Ölüm Sonrası Yaşam*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Öz: İnsanoğlu düşünce tarihi boyunca genelde ölümü bir türlü kabullenmek istememiş ve ona karşı ciddi bir direnç göstermiştir. O, şu veya bu biçimde bu dünyada daima ölümsüzlük arayışı içinde olmuştur. Bu arayış, tarihin her döneminde varlığını ve dinamizmini koruya gelmiştir. Bugün bu arayış, bilim ve teknolojinin, özellikle modern tıbbın sunduğu imkânlarla, çok daha ciddi bir ivme kazanmış görünmektedir. Bu imkânlar insanların bir kısmında ölümsüzlüğün gerçekleşebileceği yönünde daha önce hiç olmadığı kadar güçlü bir inanç ve güven oluşturmuştur. Bu bakımdan, tarih boyunca insanoğlunun büyük bir merak ve beklenti içinde peşinden koştuğu ölümsüzlük arzusunu bugün artık tıp gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada, önce düşünce tarihinde insanın ölümsüzlük arayışı örnekler eşliğinde ortaya konacak, ardından da modern tıbbın ölümsüzlük arayışı/ölüm algısı ve bu arayışın beraberinde getirdiğini düşündüğümüz sorunlar dile getirilecektir. Son olarak, modern (bilim ve) tıptaki ölümsüzlük arayışına ilişkin çabaların din felsefesi açısından analizi, eleştirisi ve değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ölümsüzlük, din felsefesi, tıp, felsefe ve Tanrı.

